

НАПРЯМИ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Тютюнник Ю.М., к.е.н., доцент, Полтавська державна аграрна академія

У статті «Напрями стратегічного аналізу інвестиційної діяльності підприємств» Тютюнника Ю.М. розглядаються завдання та етапи аналізу інвестиційної діяльності, напрями оцінювання ефективності інвестиційних проектів. Обґрунтовано пропозиції щодо формування політики управління інвестиційною діяльністю.

In the article «Directions of strategical analysis of investment activity of enterprises» of Tyutyunnyk Y.M. is examined of tasks and stages of analysis of investment activity, directions of estimating of investment projects. Proposals towards of formulate of policy of management of investment activity are substantiated.

Постановка проблеми. Проблематика здійснення інвестиційної діяльності, пошуку і мобілізації джерел інвестування та реалізації інвестиційних проектів є однією з найактуальніших в усіх галузях економіки. Лише за наявності ефективної системи інвестування можливе нормальне функціонування суб'єктів господарювання.

Активізація інвестиційних процесів на рівні підприємств підвищує вимоги до розроблення інвестиційних проектів і прийняття управлінських рішень. З метою мінімізації ризиків при їх реалізації необхідно здійснити відбір інвестицій уже на стадії планування, тому головна роль в управлінні інвестиціями належить саме аналізу.

Будучи суб'єктом інвестиційної діяльності, кожне підприємство самостійно визначає напрями, види та обсяги інвестицій, а також приймає рішення про вкладення власних і залучених фінансових, майнових та інтелектуальних ресурсів в об'єкти інвестування. Інвестор – суб'єкт підприємницької діяльності, який приймає рішення щодо вкладення власного або залученого капіталу в об'єкти інвестування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукових літературних джерел з даної проблематики показало, що вагомий внесок у теорію та методологію стратегічного аналізу інвестиційної діяльності підприємств зробили Т.В. Головкин, П.А. Гордієнко, М.В. Кужельний, Є.В. Мних, К.І. Редченко, Г.В. Савицька, С.В. Сагова, Ю.С. Цал-Цалко, Н.П. Шморґун та багато інших вчених. Разом з тим, багато аспектів оцінювання ефективності інвестиційної діяльності вимагають подальших поглиблених досліджень, зокрема визначення переліку завдань стратегічного аналізу, обґрунтування етапів формування політики управління інвестиційною діяльністю з урахуванням її особливостей, характеристика етапів ретроспективного і перспективного аналізу інвестиційних проектів.

Цілі статті. Основною метою публікації є обґрунтування напрямів стратегічного аналізу інвестиційної діяльності та етапів дослідження інвестиційних проектів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиції – усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [5]. Отже, інвестиції розглядаються як довгострокове вкладення коштів в активи з метою розширення масштабів діяльності, збільшення прибутку, підвищення конкурентоспроможності та ринкової стабільності підприємства. Інвестиції забезпечують приріст капіталу в майбутньому, одержання доходу в поточному періоді або вирішення соціальних завдань.

За П(С)БО4 інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів [4]. Інвестиційною називається діяльність, яка пов'язана з управлінням інвестиціями. Вона розглядається як сукупність практичних дій щодо придбання та продажу довгострокових активів, а також інших інвестицій.

Мета аналізу інвестиційної діяльності підприємства полягає у виборі найбільш ефективних і реальних інвестиційних проектів та обґрунтуванні програм їх реалізації. До завдань аналізу інвестиційної діяльності слід віднести:

- загальне оцінювання інвестиційних потреб;
- вибір напрямів інвестиційної діяльності та інвестиційних проектів;
- аналіз форм інвестування та оцінювання їх ризику;
- аналіз доходності фінансових інвестицій;
- аналіз ефективності інвестиційних проектів і розроблення заходів щодо підвищення інвестиційної активності підприємства.

У процесі аналізу інвестицій і результатів інвестиційної діяльності формуються висновки щодо:

- наявності інвестиційних ресурсів (за обсягом, структурою власного і залученого капіталу);
- інвестиційної привабливості альтернативних проектів;

- очікуваної доходності інвестування;
- потреби в капітальних затратах і фінансових вкладеннях;
- грошового потоку і фактичної ефективності інвестицій.

Для суб'єкта інвестування важливою є також інформація про структуру інвестиційного ринку, потенційних і реальних інвесторів, форми інвестування та повернення інвестованого капіталу, варіанти можливого виходу з інвестиційного проекту.

Аналітичне оцінювання інвестиційної діяльності проводиться на запит зовнішніх і внутрішніх користувачів. Для зовнішніх користувачів виникає потреба в інформації щодо інвестиційної привабливості об'єкта, яка насамперед виражається доходністю і рентабельністю інвестування, обсягами та структурою реальних і фінансових інвестицій. Для внутрішніх користувачів головним є вибір інвестиційних проектів із параметрами ефективності, ризикованості, цільової результативності.

У процесі аналізу необхідно враховувати особливості інвестиційної діяльності, зокрема [3]:

- обмеженість фінансових ресурсів і, як наслідок, необхідність оптимізації інвестиційного портфеля;

- можливість вибору альтернативних проектів;
- значний вплив фактора ризиків.

У стратегічному аналізі інвестиційної діяльності доцільно виділяти ретроспективний і перспективний аспекти. Пріоритетними завданнями ретроспективного аналізу є оцінювання динаміки, структури та ступеня виконання плану інвестицій, руху грошових коштів від інвестиційної діяльності, пошук резервів збільшення обсягів інвестицій і підвищення їх ефективності.

Розглянемо основні напрями ретроспективного аналізу інвестиційної діяльності [7].

1. Аналіз інвестиційної активності підприємства за допомогою абсолютних і відносних показників. Передбачає насамперед вивчення динаміки загальних абсолютних показників обсягу валових інвестицій та обсягу чистих інвестицій. Валові інвестиції – обсяг усіх інвестицій у звітному періоді. Чисті інвестиції – різниця між валовими інвестиціями і сумою амортизаційних відрахувань у звітному періоді.

Якщо сума чистих інвестицій є додатною величиною і становить значну частку в загальній сумі валових інвестицій, то це свідчить про збільшення економічного потенціалу підприємства, яке спрямовує в інвестиційний процес значну частину чистого прибутку. Навпаки, якщо сума чистих інвестицій є від'ємною величиною, це означає зменшення виробничого потенціалу підприємства, що «проїдає» не лише чистий прибуток, а й частину амортизаційного фонду. Якщо сума чистих інвестицій дорівнює нулю, це означає, що інвестування здійснюється тільки за рахунок амортизаційних відрахувань і що в підприємстві не створюється база для зростання чистого прибутку.

Поряд з абсолютними слід аналізувати і відносні показники, такі як обсяги валових і чистих інвестицій у розрахунку на одного працівника, коефіцієнт оновлення основних виробничих засобів. Необхідно також зіставляти фактичні обсяги інвестицій з потрібною величиною інвестиційних ресурсів, що дасть змогу зробити висновки про достатність коштів для інвестиційного процесу.

2. Оцінювання динаміки і виконання плану за основними напрямками інвестиційної діяльності: будівництво нових об'єктів, придбання основних засобів, інвестиції в нематеріальні активи, довгострокові фінансові вкладення. Велику частку в загальному обсязі інвестицій становлять, як правило, витрати на придбання основних засобів. Вивчаючи це питання, необхідно розглянути виконання плану придбання основних засобів за загальним обсягом і номенклатурою, з'ясувати вчасність надходження, установити їх відповідність потребам підприємства. Слід також вивчити обсяги, динаміку та структуру інвестицій у фінансові інструменти (акції, облігації), спільні підприємства тощо.

Важливе значення має аналіз виконання плану інвестування кожного об'єкта будівельно-монтажних робіт і вивчення причин відхилень від плану. На виконання плану будівельних робіт впливають такі фактори: наявність затвердженої проектно-кошторисної документації, рівень фінансування, забезпеченість будівництва трудовими і матеріальними ресурсами.

3. Аналіз виконання плану введення в дію об'єктів будівництва. Не рекомендується починати будівництво нових об'єктів при невиконанні плану задачі в експлуатацію раніше розпочатих, оскільки це призводить до розпилення коштів між численними об'єктами, тривалих термінів будівництва, заморожування коштів у незавершеному виробництві і, як результат, до нераціонального використання інвестованого капіталу, зниження віддачі капітальних вкладень та ефективності діяльності підприємства в цілому. Якщо будівництво ведеться господарським способом, то слід проаналізувати собівартість будівельно-монтажних робіт. З цією метою фактична собівартість виконаних робіт порівнюється з кошторисною вартістю капітального будівництва в цілому та за окремими об'єктами. При цьому вивчаються причини перевитрати або економії коштів за кожною статтею витрат із метою пошуку резервів зниження собівартості об'єктів.

4. Ретроспективне оцінювання ефективності капітальних інвестицій за системою показників:

- додатковий вихід продукції на одну гривню інвестицій;
- зниження собівартості продукції з розрахунку на одну гривню інвестицій;
- скорочення витрат праці з розрахунку на одну гривню інвестицій;
- збільшення прибутку з розрахунку на одну гривню інвестицій;
- термін окупності інвестицій.

Наведені показники використовуються для комплексного оцінювання ефективності інвестування як у цілому, так і за окремими об'єктами. При цьому вивчається динаміка показників і виконання плану, проводиться міжгосподарський порівняльний аналіз, визначається вплив факторів і розробляються заходи щодо підвищення ефективності інвестування.

Основним напрямом підвищення ефективності реальних інвестицій є комплексність їх використання. Це означає, що за допомогою додаткових інвестицій підприємства мають досягати оптимальних співвідношень між основним та оборотним капіталом, активною і пасивною частинами основних засобів, силовими і робочими машинами тощо.

Важливими умовами підвищення ефективності інвестиційної діяльності є скорочення термінів та обсягів незавершеного будівництва, зниження вартості об'єктів, а також правильна їх експлуатація (повне використання проектних потужностей, недопущення простоїв техніки і т. ін.).

Перспективний аналіз інвестиційної діяльності передбачає перш за все оцінювання інвестиційних проектів. Аналіз інвестиційного проекту – комплекс методичних прийомів і рекомендацій щодо розроблення, обґрунтування та експертизи проекту з метою визначення ступеня його повноти, вірогідності, реалістичності та доцільності. Загальна схема аналізу інвестиційних проектів включає такі етапи:

1. Попереднє оцінювання інвестиційної ідеї.
2. Ідентифікація проекту (регіон, галузь, роль проекту з урахуванням місцевих умов, масштаб проекту, базове підприємство).
3. Інституціональний аналіз (зовнішні умови, юридичні та адміністративні аспекти проекту).
4. Аналіз технічної бази проекту (забезпеченість виробничими ресурсами, технологія, організація виробництва продукції).
5. Комерційний аналіз проекту (співставлення проекту та ринків його продукції, реалістичність прогнозів збуту, можливість ефективного управління ресурсами і витратами).
6. Фінансовий аналіз (можливість одержання поточного прибутку, збалансованість грошових потоків, достатність коштів, здатність розрахуватися з кредиторами проекту, можливість повернення вкладеного капіталу).
7. Соціальний аналіз (оцінювання впливу проекту на персонал, навколишнє природне середовище).
8. Економічний аналіз (оцінювання впливу проекту на соціально-економічну ситуацію в країні та регіоні).
9. Оцінювання запропонованої інвестором системи управління проектом і можливостей досягнення поставлених цілей.
10. Формування комплексної характеристики інвестиційного проекту і рекомендацій інвестору щодо ухвалення рішення про реалізацію його інвестиційного наміру, поданого у вигляді проекту.

Визначення ефективності інвестиційних проектів передбачає оцінювання таких його аспектів:

- 1) реалістичності проекту, тобто перевірка дотримання усіх реально існуючих обмежень технічного, екологічного, соціального, фінансового характеру;
- 2) потенційної доцільності реалізації проекту, його абсолютної ефективності, тобто перевірка умов, відповідно до яких сукупні результати за проектом перевищують необхідні витрати усіх видів;
- 3) порівняльної ефективності проекту, тобто оцінювання переваг даного проекту порівняно з альтернативними.

Аналіз ефективності інвестиційних проектів здійснюється в декілька етапів. На першому етапі порівнюється рентабельність інвестиційного проекту з середнім відсотком банківського кредиту. Мета такого порівняння – пошук альтернативних, більш вигідних напрямів вкладення капіталу. На другому етапі порівнюється рентабельність інвестиційного проекту з рівнем інфляції в країні з метою мінімізації втрат грошових коштів від інфляційного знецінення. На третьому етапі проекти порівнюються за обсягом необхідних інвестицій. Мета такого порівняння – мінімізація потреби в кредитах, вибір менш капіталомісткого варіанта проекту. На четвертому етапі оцінюються проекти за обраними критеріями ефективності з метою вибору варіанта, що відповідає необхідному критерію ефективності. На п'ятому етапі оцінюється стабільність щорічних надходжень коштів від реалізації проекту.

Для оцінювання доходності інвестицій необхідно встановити:

- 1) коли буде отримано доход (у залежності від строків будівництва та освоєння виробництва);

- 2) яким буде чистий дохід (прибуток);
- 3) як довго проект приноситиме дохід (у залежності від тривалості життєвого циклу продукції);
- 4) яким очікується прибуток від продажу майна наприкінці реалізації проекту;
- 5) наскільки велика ймовірність отримання доходу (з урахуванням ризику).

В аналізі інвестиційних проектів важливу роль відіграє бюджетування. Бюджетування капітальних інвестицій – процес виявлення, оцінювання, планування та фінансування значних інвестиційних проектів, який охоплює такі питання: визначення потенційних проектів капітальних інвестицій; калькулювання витрат і доходів, пов'язаних із здійсненням інвестицій; оцінювання відібраних проектів; складання бюджету для ухвалених проектів; переоцінювання вже розглянутих проектів [9].

Ключовими моментами процесу формування бюджету реальних інвестицій є:

- прогнозування обсягів реалізації продукції з урахуванням можливого попиту;
- оцінювання динаміки надходження грошових коштів;
- встановлення доступності необхідних джерел фінансування;
- оцінювання прийнятого значення ціни капіталу, що використовується як коефіцієнт дисконтування.

Висновки. Прийняття управлінських рішень у сфері інвестиційної діяльності зумовлене багатьма факторами: вид інвестицій, вартість інвестиційного проекту, наявність альтернативних можливостей інвестування, обмеженість фінансових ресурсів, ризик інвестування, прибутковість інвестиційних проектів тощо. Водночас існує необхідність інвестування у зв'язку з: розширенням сфер діяльності, оновленням технічної бази підприємства, зміною видів діяльності (продукції, робіт, послуг).

Основні етапи формування політики управління інвестиційною діяльністю включають:

- ⇒ оцінювання наслідків реалізації попередніх проектів;
- ⇒ формування довгострокових цілей діяльності підприємства;
- ⇒ пошук нових перспективних сфер застосування вільного капіталу;
- ⇒ розроблення інженерно-технологічних, маркетингових і фінансових прогнозів;
- ⇒ визначення загального обсягу та форми інвестицій у майбутньому періоді;
- ⇒ підготовку бізнес-планів інвестиційних проектів, бюджетування капітальних інвестицій;
- ⇒ оцінювання ефективності інвестиційних проектів;
- ⇒ формування портфеля інвестицій, оцінювання альтернативних проектів;
- ⇒ забезпечення реалізації окремих інвестиційних проектів та інвестиційних програм.

Для розв'язання проблем інвестиційної діяльності підприємств проводяться глибокі аналітичні дослідження, що гарантують прийняття найбільш ефективних рішень в умовах нестабільності інвестиційного середовища, ризику помилки при виборі альтернативних проектів, значних коливань показників ефективності їх реалізації.

Список літератури:

1. Головка Т.В. Стратегічний аналіз: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Т.В. Головка, С.В. Сагова; [за ред. проф. М.В. Кужельного]. – К.: КНЕУ, 2002. – 198 с.
2. Гордієнко П.А. Стратегічний аналіз: Навчальний посібник / П.А. Гордієнко. – К.: Алерта, 2006. – 404 с.
3. Мних Є.В. Економічний аналіз: Підручник / Є.В. Мних. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
4. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку: за станом на 21.01.2009 р. – К.: Міністерство фінансів України // Все про бухгалтерський облік. – 2009. – №10. – С. 1-79.
5. Про інвестиційну діяльність. – [Чинний від 1991-09-18, зі змінами та доповненнями]. – К.: Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 1991. – (Закон України).
6. Редченко К.І. Стратегічний аналіз у бізнесі: Навчальний посібник. Видання 2-ге, доповнене / К.І. Редченко. – Львів: «Новий Світ-2000», «Альтаір-2002», 2003. – 272 с.
7. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. 3-тє вид., випр. і доп. / Г.В. Савицька. – К.: Знання, 2007. – 668 с.
8. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз. Підручник / Ю.С. Цал-Цалко. – Київ: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.
9. Шморгун Н.П. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник / Н.П. Шморгун, І.В. Головка. – К.: ЦНА, 2006. – 528 с.